

УДК 331.5

*Н. В. Діденко,
старший викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Харківський інститут фінансів УДУФМТ, м. Харків*
*О. Ф. Родак,
старший викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Харківський інститут фінансів УДУФМТ, м. Харків*

ПРОБЛЕМА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ МОЛОДІЖНОГО БЕЗРОБІТТЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*N. Didenko,
Senior lecturer in Economics and International Economics
Kharkiv Institute of Finance UDUFMT, Kharkiv.*
*O. Rodak,
Senior lecturer in Economics and International Economics
Kharkiv Institute of Finance UDUFMT, Kharkiv.*

THE PROBLEM AND SOLUTIONS TO YOUTH UNEMPLOYMENT IN MODERN SOCIETY

У статті аналізується стан молодіжного безробіття, наводяться статистичні дані, що характеризують безробіття серед молоді, розкрито основні причини і наслідки низької конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці. Розглянуто шляхи зниження рівня безробіття серед молоді.

In statti rozglyanuto aktualni problemi bezrobittya molodi Sered, doslidzheno Reason yogo viniknennya. Proanalizovano riven zaynyatosti that bezrobittya molodi Ukraine. Rozglyanuto osnovni eg reguluyuvannya molodizhnoi zaynyatosti on state-sponsored that regionalnomu rivni. Sformovani zavdannya schodo pokraschennya processes pratsevlashuvannya molodih spetsialistiv. Vznacheni osnovni eg znizhennya rivnya bezrobittya molodi on market analysis pratsi that pidvischennya rivnya pratsevlashuvannya.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, молодіжне безробіття, працевлаштування, якість життя молоді, якість освіти, шляхи зниження напруженості на молодіжному ринку праці.

Key words: labor market, employment, youth unemployment, employment, quality of life of young people, quality of education, ways to reduce tensions in the youth labor market.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток ринкової економіки, модернізація виробництва, розвиток наукомістких технологій викликають значні зміни в структурі зайнятості і призводять до зміни професійно-кваліфікаційної структури попиту на ринку праці, підвищення вимог роботодавців до якості робочої сили. При цьому істотно збільшується конкуренція на ринку праці, що не може не позначитися на зайнятості молоді.

Безробіття серед молоді є однією з серйозних соціально-економічних проблем для сучасного суспільства. Відсутність роботи веде молодих людей до повної деградації: з'являються проблеми в розвитку і станов-

ленні особистості, розпадаються шлюби, зменшується народжуваність, збільшується кількість злочинів, поширюються наркоманія, алкоголізм, дитяча бездоглядність.

Як показує аналіз ситуації на ринку праці, незважаючи на відносно високий рівень мобільності молоді на ринку праці, дана категорія населення є однією з найбільш уразливих в плані безробіття. Сучасний стан суспільства та тенденції його розвитку багато в чому визначають стан молоді на ринку праці, а також формування сукупності факторів, що характеризують появу і динаміку молодіжного безробіття.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Оскільки дане економічне явище є однією з найважливіших проблем будь-якої країни світу, то й до її вирішення зверталася велика кількість зарубіжних та українських науковців. Зокрема це: Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, А. Оукен, В.В. Адамчук, Б.М. Генкін, І.М. Чистяков, П.О. Нікіфоров [1], А.О. Вольська [1], Л.М. Колишня [3], О. Пазюк [4], О. Пономарьова [4], Т.М. Соколова [8], В. Юрчишин [5], Д. Акімов [6], Г.В. Левчук [7].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Молодіжне безробіття — соціально-економічне явище, при якому особи у віці 15–29 років перебувають у пошуку роботи і готові приступити до неї, але не можуть реалізувати своє право на працю, тим самим втрачають основні засоби до існування. Даний вид маргінального безробіття є своєрідним індикатором соціального стану молоді, показує ступінь адаптації молоді на ринку праці, її конкурентоспроможність.

Згідно з даними статистичного офісу ЄС Євростату в березні 2015 р. кількість безробітних в 28 державах Європейського Союзу налічувало 23 млн 748 тис. осіб, з яких 18 млн 105 тис не мали роботи в 19 країнах Єврозони. У порівнянні з лютим 2015 р. в цілому в ЄС безробіття скоротилося на 75 000 осіб, а в зоні євро — на 36 000. Якщо порівнювати показники безробіття з березнем 2014 р., то в ЄС в цілому вона скоротилася на 1 млн 523 тис. чоловік, а в зоні євро стало менше на 679 000 безробітних.

У відсотковому відношенні число безробітних у 28 країнах Євросоюзу було 9,8% (в 2014 р. 10,4%), а в Єврозоні — 11,3% (в 2014 р. — 11,7%). Ця статистика свідчить про позитивну динаміку на європейському ринку праці, хоча не у всіх країнах ситуація виглядає благополучно. Найменший рівень безробіття в березні 2015 р. відзначений в Німеччині — 4,7%, найвищий — в Греції (25,7%) та Іспанії (23,0%). У порівнянні з минулим роком безробіття скоротилося в 22 країнах Євросоюзу, в 5 державах ЄС вона виросла, а в Австрії залишилася на тому ж рівні. Найбільше зниження числа безробітних відзначено в Ірландії (з 12% до 9,8%), Іспанії (з 25,1% до 23,0%) і Польщі (з 9,6% до 7,7%). Найбільший приріст безробітних стався в Хорватії (з 17,3% до 18,2%), Фінляндії (з 8,4% до 9,1%), Італії (з 12,4 до 13%), Франції (з 10,1 до 10,6%) та Бельгії (з 8,4% до 8,5%).

Для зіставлення в США в березні 2015 р рівень безробіття був 5,5%, знизившись з 6,6% в березні 2014 р.

У березні 2015 р. безробіття серед молоді (громадяни до 25 років) в ЄС досягла 20,9%, а в Єврозоні — 22,7%. Найменший рівень безробітних серед молоді в березні 2015 р. був зафіксований в Німеччині (7,2%), Австрії (10,5%), Данії і Голландії (по 10,8%). Найбільше число молодих безробітних відзначено в Греції (50,1%), Хорватії (45,5%) та Італії (43,1%). Ситуація із зайнятістю молоді залишається однією і найважливіших соціально-економічних проблем в країнах Європейського Союзу на сучасному етапі.

У сучасному українському суспільстві безробіття серед молоді також є однією з національних проблем. І пов'язано це з тим, що молодь — це майбутнє суспільства, а її трудова діяльність є джерелом коштів для соціального забезпечення різних категорій населення.

Молоді люди складають 35% працездатного населення країни, проте, будучи більш учнями, енергійними, впевненими у власних силах і оптимістичними в порівнянні з іншими групами населення, вони особливо уразливі перед лицем життєвих проблем, зокрема вони зазнають великих труднощів при пошуку роботи і подальше працевлаштування.

За даними фахівців, молодь представляє найбільш численну групу безробітних. Крім того, близько 50% працюючої молоді становить групу з низьким профе-

сійним статусом, тобто працює не за фахом. Аналіз якісних характеристик молоді дозволяє зробити висновки, що проблеми молодіжного безробіття відрізняються від проблем безробіття інших груп населення. Так, будучи мобільнішими, перспективними і працездатними молоді люди є слабо соціалізованою і низько продуктивною частиною трудових ресурсів країни.

Оцінюючи молодіжний ринок праці, можна відзначити, що його особливістю є низька конкурентоспроможність молоді в порівнянні зі старшими віковими групами. Особливо гостро ця проблема стоїть перед підлітками і молоддю у віці від 20 до 24 років. За даними Державної служби статистики України у I кварталі 2015 року рівень зайнятості серед осіб у віці 25—29 років становив 71,1% та був вищим, ніж в середньому серед всіх вікових груп (56,0%), а серед осіб віком 15—24 роки цей показник склав лише 27,9%. Низький рівень зайнятості таких осіб обумовлений тим, що молодь у такому віці навчається та не має стійких конкурентних переваг на ринку праці. Рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП) серед молоді у віці 25—29 років у I кварталі 2015 року становив 12,2%. Серед осіб у віці 15—24 роки цей показник у I кварталі 2015 року — 22,8% та був більш як удвічі вищий, ніж цей показник серед всіх вікових груп. Високий рівень безробіття обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи [2].

Відповідно до Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років. У I півріччі 2015 року статус безробітного у державній службі зайнятості мали 405,5 тис. осіб у віці до 35 років. Серед безробітних у віці до 35 років, зареєстрованих у державній службі зайнятості, які мали професійний досвід, станом на кінець червня 2015 року: кожний п'ятий раніше працював в оптовій та роздрібній торгівлі, у переробній промисловості працювало 15,7% молодих осіб; у сфері державного управління й оборони — 13,0%; у фінансовій та страховій діяльності — 10%, у сільському, лісовому та рибному господарстві — 9,2% [9].

Для подолання проблеми безробіття, зокрема серед молоді, державною службою зайнятості здійснюються заходи активної політики сприяння зайнятості населення: надання інформаційних, консультаційних та профієнтаційних послуг, створення банку вакансій та пошук підходящої роботи, сприяння в працевлаштуванні громадян, у тому числі шляхом організації підприємницької діяльності, організація професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації безробітних, організація і фінансування громадських робіт, виплата допомоги по безробіттю.

Разом з тим існує певний дисбаланс між характеристиками бажаної і дійсної роботи. Так, більшість випускників навчальних закладів, які перебувають на обліку як безробітні, мають економічні, бухгалтерські та юридичні спеціальності. У той час як найбільш затребуваними є кваліфіковані робітники за такими професіями: токарі, фрезерувальники, верстатники, наладчики устаткування, слюсарі різних видів виробництв, арматурники, бетонщики, муляри, будівельники, монтажники, електрики, електромонтери, водії різних категорій, швачки. З професій службовців затребувані інженери різних профілів (інженери-конструктори, інженери-технологи, механіки, метрологи), вихователі дитячого садка, лікарі, фельдшери, медсестри, вчителі.

При цьому слід зазначити, що молодим громадянам складніше психологічно, ніж людям середнього віку, звертатися в звичайні державні установи служби зайнятості населення. Також складніше залучати молодь у тимчасову зайнятість та громадські роботи в силу оче-

видної не престижності тих видів діяльності, які входять до складу громадських робіт і заходів тимчасової зайнятості.

Проблеми соціального захисту безробітної молоді не цілком відрегульовані на законодавчому рівні, що відчутно впливає на її матеріальне становище та соціальну поведінку.

Останнім часом наявна тенденція до збільшення кількості безробітної молоді, у якій безробіття триває понад рік, і, як наслідок, руйнуються професійні навички. До того ж молоді люди розраховують на допомогу держави, батьків, що також знижує мотивацію до праці.

Демографічну структуру ринку праці України утворюють більше ніж на третину молоді люди, а саме: безробітна молодь таких груп, як:

- випускники загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і вищих навчальних закладів;
- звільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва;
- військовослужбовці, звільнені зі строкової служби у Збройних силах;
- жінки, які перебували у відпустці з догляду за дітьми, домогосподарки;
- інші категорії (звільнені у зв'язку з плинністю кадрів, школярі 9—10 класів, молодь, незайнята більше одного року, та ін.).

Як показує практика, більшість випускників знаходять роботу за допомогою знайомих, в інтернеті або газетах. Близько 10% — звертаються у Державну службу зайнятості або в університетські центри зайнятості.

Основними мотивами, що спонукають молодь змінити роботу або знайти додатковий заробіток, є:

- низький рівень оплати праці;
- кар'єрне зростання;
- незадоволеність умовами праці;
- майбутнє звільнення або закінчення строку контракту;
- не виплата заробітної плати;
- невідповідність роботи отриманій кваліфікації;
- інші особисті причини.

Порівняно зі світовими даними цифри офіційного молодіжного безробіття в Україні, на перший погляд, не критичні. Проте відомості Держстату рідко відображають реальну картину.

Проблему загострюють надзвичайно низькі заробітні плати, які пропонуються українцю на початку кар'єрного шляху. Невисока платня, відсутність перспектив та підтримки — усе це значно звужує можливості сучасної молоді.

Проблемною є мотивація працевлаштування випускників. Аналіз трудової орієнтації випускників професійних навчальних закладів показав, що майже дві третини випускників за 2—3 місяці до закінчення навчання не знають свого майбутнього місця роботи. Тобто навчальні заклади готують певним чином неконкурентоспроможну на ринку праці робочу силу, тобто майбутніх безробітних, витрачаючи на це значні кошти внаслідок несформованості механізму реалізації мотивів.

Випускники шкіл з повною середньою освітою дещо переоцінюють свої можливості щодо продовження навчання й отримання бажаної професії, оскільки часто реалії сьогодення не збігаються зі сподіваннями молодого покоління. Відомо, що продовжують подальше навчання далеко не всі бажачі. При цьому планують вступити до ВНЗ близько 77% з-поміж бажачих продовжити навчання, а до професійних навчальних закладів — лише близько 12%. Що стосується пошуків роботи, то тільки близько 3% випускників загальноосвітніх шкіл виявляють бажання шукати роботу одразу після закінчення школи [11].

Іноді випускники відмовляються від роботи через низьку заробітну плату. Молоді без досвіду навіть у столиці пропонують працювати за 1,5—2,5 тис. грн. Це стосується різних сфер. На роботу з такою заробітною платою можна влаштуватися оператором до колл-центру, кур'єром, касиром, секретарем, помічником бухгалтера чи юриста. Говорити про те, що нині створено широку базу для працевлаштування молоді, котра не досягла 18 років, не можна. Влада вирішує цю проблему, реалізуючи програму квотування робочих місць для неповнолітніх, інвалідів, іншого молодіжного контингенту, виділяючи досить значні кошти на створення нових робочих місць, яких, як і раніше, не вистачає. Підліткам можуть запропонувати некваліфіковану роботу кур'єра, озеленювача, прибиральника тощо.

Слід також зазначити, що користуються найбільшим попитом вакансії робітничих спеціальностей, які в масовому порядку пропонують у центрі зайнятості, випускників залучають мало. В результаті ці чинники роблять дану групу молоді соціально вразливою на ринку праці.

У зв'язку з цим вважається доцільною розробка заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для самовизначення кожної молодої людини при виборі роботи, що відповідає його професійному рівню. Для зниження напруженості на молодіжному ринку праці необхідно проводити роботу в галузі професійної орієнтації молоді, розробляти різні програми соціальної адаптації. Особливу увагу необхідно приділяти інформованості молоді про становище на ринку праці. Однією з форм надання інформації можуть стати невеликі відеофільми про професії, які можуть використовуватися в профорієнтаційній роботі з молоддю під час проведення консультацій, а також семінарів з професійної орієнтації для школярів і неблагополучних сімей при відвідуванні шкіл, дитячих будинків, інтернатів, виховної колонії. Також необхідно використовувати соціальні мережі, щоб інформувати молодих людей про затребуваних професійних навичках.

Недоцільно готувати фахівця, який, випустившись з вищого навчального закладу, не зможе знайти застосування своїм знанням і навичкам, отриманим в ході навчання. Як показує практика, в даний час навіть висококваліфіковані молоді люди не мають можливості вивчити особливості конкретних програм своїх знань за фахом і в підсумку втрачають кваліфікацію. Як правило, це обумовлено тим, що інформація про потреби в трудових ресурсах підприємств і організацій часто розкидана по різних джерелах: засоби масової інформації, ярмарки вакансій, що проводяться службами зайнятості та підприємствами. У зв'язку з необхідністю систематизації інформації про вакансії в навчальних закладах потрібно створювати не номінальні, а функціональні Центри сприяння зайнятості учнівської молоді та працевлаштування випускників. Вузівські центри зайнятості повинні виконувати наступні функції: прогнозувати потреби, проводити активну роботу зі студентами, надавати інформацію про реальну ситуацію на ринку праці, взаємодіяти з центрами зайнятості, роботодавцями, молодіжними організаціями. В даний час навчальні заклади надають інформацію про працевлаштування своїх випускників, але часто ця інформація є фрагментарною і недостовірною. Тому слід налагодити системний механізм зворотного зв'язку, коли освітній заклад отримує інформацію про реальні працевлаштування своїх випускників. Оцінку ефективності працевлаштування необхідно проводити в кілька етапів: складання прогнозу працевлаштування випускників; оцінка власних очікувань і працевлаштування студентів на момент здачі держіспиту та на момент вру-

чення диплома; аналіз реального працевлаштування випускників (через 2—3 місяці після закінчення вузу і далі з періодичністю 3—5 місяців). При цьому важливо не просто провести анкетування (опитування), а взяти активну участь у сприянні зайнятості молодих людей.

Необхідно зберігати і створювати робочі місця для молодих людей; збільшувати число підприємств, які співпрацюють з Центром зайнятості населення, що дозволить значно урізноманітнити набір вакансій. А центрам зайнятості пропонувати випускникам освітніх установ стажування на підприємствах і організаціях. Надавати субсидії роботодавцям, які працевлаштовують молодь.

Актуально участь кадрових агентств у заходах, що проводяться Центрами зайнятості: ярмарках вакансій, щоквартальних нарадах в Центрі зайнятості з працівниками кадрових служб, взаємовідвідування з метою вирішення конкретних завдань з працевлаштування громадян. Для найбільш ефективного сприяння зайнятості молоді необхідно посилити взаємодію між навчальними закладами, центром зайнятості, кадровими службами та підприємствами. Така спільна робота буде взаємовигідна як для навчальних закладів (працевлаштування випускників); кадрових агентств (знання загальної обстановки в місті, підбір персоналу, спілкування з колегами з проблеми); так і для Центру зайнятості населення (інформування про укладені договори на стажування випускників із зазначенням підприємств і спеціальностей за створеним робочим місцям і, як наслідок, працевлаштування жителів міста).

ВИСНОВКИ

З огляду на новітні наукові розробки та світову практику формування ефективної політики регулювання зайнятості і безробіття в Україні, запорукою вирішення проблеми є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів, насамперед, у соціально-трудовій сфері. Слід посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятості прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття [7].

Рівень безробіття в країні напряму залежить від стану економіки країни. Проблема безробіття в країні є однією з головних. Безробіття не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство — персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних. Безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого — великим суспільним лихом. Всі країни світу прикладають багато зусиль для подолання безробіття, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю.

Література:

1. Нікіфоров П.О., Вольська А.О. Фінансово-економічні аспекти праці та боротьби з безробіттям / Фінанси України. — 2008. — № 10. — С. 23—30.
2. Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Колишня Л.М. Безробіття в умовах формування ринкових відносин // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 6. — С. 9—11.
4. Пазюк О., Пономарьова О. Проблеми безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. — 2004. — № 2. — С. 3—10.

5. "Азаровщина" і безробіття замість податкової справедливості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6246736,00>

6. Полторак В.А., Акімов Д.І. Соціальний маркетинг та регулювання соціальних проблем у кризовому суспільстві / Вісник Львівського Університету. — 2010. — Вип. 4. — С. 260—266.

7. Левчук Г.В. Сучасні проблеми, тенденції та аналіз безробіття населення в Україні // Вісник Бердянського університету економіки. — № 3 (7). — 2009. — С. 75—79.

8. Соколова Т.М. Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 2. — С. 7—11.

9. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054

10. Українська правда. Економічна правда. Молодіжне безробіття: втрачене покоління [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/16/318783/view_print

11. Романюк О.В. Проблеми працевлаштування молоді [Електронний ресурс] / О.В. Романюк. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_6/files/EC611_53.pdf

12. Аналітична записка щодо перспективи запровадження в Україні гарантованого забезпечення молоді першим робочим місцем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009/15.htm>

References:

1. Nikiforov, P.A. and Wolski, A.A. (1993), "Economic and financial aspects of employment and combating unemployment", *Finance of Ukraine*, vol. 10, pp. 23—30.
2. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statistical information*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 April 2016).
3. Kolishnya, L.M. (2010), "Unemployment in the conditions of formation of market relations", *Ukraine: aspects of labour*, vol. 6, pp. 9—11.
4. Pazyuk, A. and Ponomareva, V. (2004), "The problem of unemployment in Ukraine", *Ukraine: aspects of labour*, vol. 2, pp. 3—10.
5. Tejze, Ye. (2010), "Azarovschyna" and unemployment instead of tax fairness", available at: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6246736,00> (Accessed 10 April 2016).
6. Poltorak, V.A. and Akimov, D.I. (2010), "Social marketing and regulation of social problems society in crisis", *Bulletin of Lviv University*, vol. 4, pp. 260—266.
7. Levchuk, G.V. (2009), "Contemporary issues, trends and analysis of unemployment of the population in Ukraine", *Bulletin of Berdyansk University of Economics*, vol. 3(7), pp. 75—79.
8. Sokolova, T.M. (2010), "The structure of employment and unemployment: issues and trends", *Ukraine: aspects of labor*, vol. 2, pp. 7—11.
9. State employment service of Ukraine (2016), available at: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054 (Accessed 10 April 2016).
10. Ukrainian Pravda. Economic truth (2012), "Youth unemployment: a lost generation", available at: http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/16/318783/view_print (Accessed 10 April 2016).
11. Romaniuk, V.A. (2011), "The problems of youth employment", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_6/files/EC611_53.pdf (Accessed 10 April 2016).
12. National Institute for Strategic Studies (2009), *Analytical note on the prospects for the introduction in Ukraine of guaranteeing the youth first workplace*, available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009/15.htm> (Accessed 10 April 2016).

Стаття надійшла до редакції 16.03.2016 р.